

УДК 343.59

Г. В. Симоненко

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОМУ АСПЕКТІ

Досліджено правові умови, які сприяють захисту суспільної моралі від впливу негативних факторів. Розкрито роль та функцію моралі в регулюванні суспільних відносин та їх взаємодію з адміністративно-правовими нормами.

Сучасний етап розвитку українського суспільства потребує зміцнення правової основи захисту суспільства від негативних факторів, які істотно впливають на суспільну мораль в Україні.

Складовим елементом, що активно впливає на розвиток всієї системи суспільства, де людина є найвищою соціальною цінністю правової держави, є мораль. Вона відображає в цілісному вигляді життя, як об'єктивну реальність, де виявляються внутрішньо взаємозалежні моральні цінності, ідеали, культура, релігійні вподобання і суб'єктивне розуміння сенсу життя.

На етапі розвитку України як правової держави стає актуальним питання захисту суспільної моралі від посягань, які негативно впливають на розвиток суспільства (порнографія, насильство, ставлення до протизаконних дій тощо).

Питання суспільної моралі як об'єкта правової охорони було предметом досліджень багатьох вчених, зокрема С. В. Баршева, І. М. Даньшина, С. К. Денисова, Н. І. Кузнецової, В. О. Морозової та ін. Разом з тим комплексного дослідження проблем захисту суспільної моралі в адміністративно-правовому аспекті до цього часу не проводилось. Таким чином, вищезазначене питання потребує подальшого вивчення та розгляду.

Отже, метою даної статті є дослідження правових умов, які сприяють захисту суспільної моралі від факторів, що станов-

лять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану суспільства.

Мораль (від лат. *moralitas*) – це традиція, народні звички, вдача характер) [1]. За іншим визначенням суспільна мораль означає закон, правило, розпорядження, що визначаються в Україні як система етичних норм, правил поведінки, які склалися в суспільстві на основі традиції духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість [2].

Правовою особливістю моралі є те, що вона регулює поведінку і свідомість людей у всіх сферах життя (виробнича діяльність, побут, сімейні, міжособистісні й інші відносини).

У свою чергу, існуючі моральні принципи мають загальне значення, охоплюють усіх людей, закріплюють основи культури їхніх взаємин, що склалися в тривалому процесі історичного розвитку суспільства України [3, с. 272].

У моралі виділяють регулятивну, виховну, пізнавальну, оцінно-імперативну та інші функції. Найбільший інтерес для органів законодавчої влади становлять такі функції моралі, як регулятивна й виховна.

Регулятивна функція вважається провідною функцією моралі. Мораль спрямовує й корегує практичну діяльність людини з урахуванням інтересів інших людей та суспільства. При цьому активний вплив моралі на суспільні відносини здійснюється через індивідуальну поведінку.

Виховна функція моралі полягає в тому, що вона бере участь у формуванні людської особистості, її свідомості. Водночас моральні принципи повинні бути захищені правовим регулюванням відносин у суспільстві, тому що соціальна значущість будь-якої держави, в тому числі й України, полягає в регулюванні відносин у суспільстві. Держава регулює суспільні відносини за допомогою права, видаючи нормативні акти, у яких дотримуються правила поведінки загального характеру. При цьому право – це система загальнообов'язкових, формально визначених юридичних норм, які встановлюються і забезпечуються державою, спрямованих на врегулювання суспільних відносин.

Право складається з норм–правил поведінки загального характеру, що регулюють суспільні відносини, і являє собою встановлення загальних правил поведінки в суспільстві. Право забезпечується відповідними державними органами. Кожен державний орган у межах своєї компетенції видає нормативні акти, у яких містяться норми права [4, с. 112].

Таким чином, норми права – це правила поведінки загального характеру, що регулюють поведінку людей у суспільстві. Вони надзвичайно різноманітні, оскільки відрізняються й регу-

льовані ними суспільні відносини. До них належать норми права, норми моралі тощо (традиції, обряди, ритуали, корпоративні норми та т. п.).

Норми права, у свою чергу, співвідносяться із соціальними нормами і утворюють єдину систему. При цьому правова норма має загальний характер. Вона розрахована на регулювання не одиничного, окремого відношення, а виду суспільних відносин, де дія правової норми розрахована на необмежену кількість випадків та продовжує діяти після реалізації в індивідуальних відносинах й у поведінці конкретних людей.

Норма права поширюється на осіб тощо, визначених видовими ознаками (громадяни, батьки, чоловік і жінка, податкова інспекція та ін.) Дана норма не вичерпується виконанням. Вона спрямована в майбутнє – розрахована не тільки на даний випадок, невизначену кількість випадків і відносин (укладення договору, передача майна, вступ у шлюб, народження дитини й т. п.) і реалізується щоразу, коли виникають передбачені нею відповідні обставини й ситуації.

Норми права встановлюються або санкціонуються компетентними органами держави. Правотворча діяльність держави найбільш очевидна при переважанні таких джерел права, як закони й інші нормативні акти. Не менш важлива роль держави і її органів у реалізації ряду правових норм, що здійснюються у формі державного примусу.

Державний примус в суспільстві – це специфічна ознака правових норм, що відрізняє їх від норм моралі, норм громадських організацій й інших соціальних норм, а також від державних органів, що містяться в деяких актах державних органів, закликів та звернень. Норма завжди розрахована на життєві обставини, за яких існує вибір різних шляхів поведінки.

Позбавлена змісту норма, яку неможливо порушити; норми завжди пропонують учасникам суспільних відносин, які можуть діяти по-різному, знаходити належний варіант. Цей варіант держава пропонує у формі правової норми, під загрозою державного примусу, застосовуваного для відновлення порушених прав і покарання порушника. Крім того, важливою якістю правових норм є їхня формальна визначеність, тобто точне (безперечне) позначення обставин, що породжують правові наслідки, визначення самих наслідків, якостей, властивим учасникам правовідносин, тощо.

Ключовою ознакою для виділення норми права є можливість самостійного застосування правового ствердження, вираженого в пропозиції, його окремій частині або групі пропозицій нормативного акта, для регулювання дій суб'єктів. Якщо правова пропозиція, узята окремо, у відриві від інших пропозицій, ви-

ражає правило для регулювання дій осіб, то ми маємо справу з нормою права. Самостійність у цьому випадку означає граматичну й логічну завершеність правового ствердження.

Право є регулятором публічних відносин у єдності, у системі власних норм. У межах одного права окремі юридичні норми виконують різні функції, і лише в певному сполученні в певній системі юридичні норми створюють правову дію. І лише в сукупності, у сполученні юридичних норм можна подолати ці труднощі, тому що дія однієї норми виявляється пов'язаною з дією ряду інших норм і тільки у власній сукупності, у системі норми права регулюють публічні справи.

У такий спосіб в ході регулювання суспільних відносин право взаємодіє з мораллю. Застосування норм права вимагає проникнення в моральну оцінку життєвих відносин, обставин за конкретним, юридично значущим фактом.

На розвиток моралі впливають соціально-політичні та економічні відносини, інші форми суспільної свідомості. Моральні принципи й норми значною мірою визначаються також соціально-економічними умовами життя суспільства. У розвитку людства відзначаються моральний прогрес, зростання моральної культури та принципів моралі.

Принципи моралі – це основні джерела, вихідні вимоги, що охоплюють загальнолюдське й особисте життя кожної людини. Вони мають вигляд норм, що регулюють поведінку людей у певних життєвих ситуаціях. Норми моралі тоді стають діючою основою моральної поведінки людини, коли вони затверджуються в її свідомості, здобувають якість переконання, зливаються з її почуттями.

На тісний взаємозв'язок права й моралі вказують як історичні пам'ятки права, так і реалії сьогодення. Про це ж свідчить застосування морально-етичних понять в оцінці змісту законів, інших джерел права. Давній вислів «*Jus est ars boni et aequi*» – «Право є мистецтво добра й справедливості» розкриває органічний зв'язок права, юстиції й моралі.

На дію норм моралі впливає устрій життя суспільства, соціальне спілкування індивідів. Установи культури виховують громадян у дусі правової й моральної свідомості. Поряд з підвищенням рівня свідомості громадян зростає ефективність правового регулювання суспільних відносин, виконання вимог норм права сприймається громадянином як обов'язок перед суспільством і державою, розширюється й поглиблюється взаємодія права й моралі.

Право й мораль об'єднують загальні риси, властивості. Головні їхні загальні риси проявляються в тому, що вони входять у зміст культури суспільства, є ціннісними формами свідомості,

мають нормативний зміст і є регуляторами поведінки людей. Право й мораль служать загальній меті – узгодженню інтересів особистості й суспільства, забезпеченню підвищення гідності людини, підтриманню громадського порядку.

Право відповідає моральним поглядам, переконанням суспільства. Іноді виникають і певні суперечності між правосвідомістю й моральною свідомістю суспільства, окремих соціальних груп, «зіткнення» норм моралі й права. У тому випадку, коли норми права суперечать суспільній думці, вимогам моральності, обов'язком компетентних державних органів є вживання необхідних заходів щодо вдосконалення правового регулювання. Практика внутрішньодержавного й міжнародного життя свідчить, що суперечності між правом і мораллю існують у регулюванні майнових, сімейних, трудових, екологічних, міжнародних відносин. Суперечності між правосвідомістю й моральним уявленням можуть виявлятися у визначенні поняття злочину, адміністративної провини, мір кримінальної, адміністративної, майнової відповідальності. Ряд суперечних питань у співвідношенні права й моралі виникає, наприклад, у регулюванні трансплантації людських органів і тканин, операцій штучного запліднення й імплантації, у здійсненні інших медичних операцій і способів лікування.

Крім цього, мораль і право мають свої відмінні особливості. Норми моралі відображаються в суспільній думці. Принципи й норми моралі можуть бути систематизовані, зібрані в «моральному кодексі», але в цілому моральні погляди, уявлення, вимоги висловлюються в суспільній думці, передаються їм. Моральні погляди, ідеї поширюються завдяки художній літературі, мистецтву, засобам масової інформації.

Таким чином, порівняно з правом, мораль охоплює більш широку сферу відносин. При цьому в правових нормах виражений державний підхід до оцінювання конкретних суспільних відносин. А моральні вимоги відрізняються широким змістом, дають великий простір для тлумачення й застосування. Право, закон є специфічною гарантією авторитету і сили влади держави та за необхідності забезпечуються примусовими заходами. Отже, норми права й моралі в певних випадках спираються й на примусові заходи. У сфері моралі примус виступає у формі суспільної думки, впливу соціальної групи, колективу. Суспільство у випадку здійснення людиною аморального вчинку визначає міру морального осуду, впливу. Одним із заходів морального впливу може бути осуд вчинку людини на зборах колективу, попередження, виключення із громадської організації. У випадку ж правопорушення відповідні правоохоронні органи зобов'язані вжити належних заходів, передбачених законом.

За допомогою права держава здійснює затвердження у свідомості громадян загальнолюдських, прогресивних норм моралі і впливає на правове життя суспільства, розвиток права, а разом з цим сприяє зміцненню громадського порядку. Службова функція моралі у взаємодії із правом виражається в тому, що мораль покращує якість правового забезпечення громадського порядку. Це можна простежити на дії правового положення «Усе, що не заборонено законом – дозволене» у регулюванні громадського порядку. У свідомості індивіда є такі характеристики, як відповідальність, совість, честь, гідність, обов'язок, що проникають у правосвідомість особи, взаємодіють із ним, корегують його правову поведінку.

Правова норма, як і право в цілому, розрахована на регулювання поведінки людей за допомогою відносин, зв'язків учасників та полягає у взаємних правах (забезпечена державою можливість певної поведінки) і обов'язках (необхідність певної поведінки, порушення якої тягне за собою застосування примусових заходів).

Важливою якістю правових норм є їх формальна визначеність, тобто безумовне (безперечне) позначення обставин, що породжують правові наслідки, визначення самих наслідків, якостей, властивих учасникам правовідносин, і ін.

Ключовою ознакою для виділення норми права є можливість самостійного застосування правового забезпечення, вираженого в пропозиції, його окремій частині або групі пропозицій нормативного акта, для регулювання дій суб'єктів.

Норма права покликана виражати загальнообов'язкові права та обов'язки у вигляді положення, щодо якого можна стверджувати:

1) вона містить загальнообов'язкові правила поведінки, розраховані на неодноразово повторювані, типові ситуації;

2) зазначене правило подане в нормах права як пропозиція, окрема частина складної пропозиції або декількох взаємозалежних пропозицій, що дозволяють застосовувати дане правило.

Суспільні, моральні правила та норми поведінки регламентуються законодавчими актами та передбачають наступні види відповідальності: кримінальна, цивільна та адміністративна.

Одним із видів права, яке регулює моральні суспільні відносини, є адміністративно-правові відносини – урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що мають місце у сфері діяльності виконавчої влади.

Адміністративна відповідальність є особливим видом юридичної відповідальності, що має наступні ознаки:

1) основний елемент – адміністративне правопорушення;

2) менш суворе покарання порівняно з кримінальною відповідальністю;

3) право встановлення відповідальності належить органам, які мають відповідні закріплені законом повноваження;

4) до адміністративної відповідальності можуть притягуватися як громадяни, так і посадові особи;

5) притягнення до відповідальності, порівняно з іншими видами, більш спрощене;

6) регулювання відносин нормами адміністративного права більш спрощене.

Підставою для притягнення адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення (провина) – протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права й свободи громадян, на встановлений порядок управління й за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [5].

Одним з об'єктів, на який посягає правопорушення, є суспільна мораль. Якщо громадянину заподіяна моральна шкода (фізичні або моральні страждання) діями, що порушують його особисті немайнові права або посягають на належні йому інші нематеріальні блага, а також в інших випадках, передбачених законом, він вправі звернутися до суду та вимагати грошової компенсації за заподіяння моральної шкоди.

Одним із законодавчих актів, який захищає суспільну мораль в Україні, є Кодекс України про адміністративні правопорушення, в якому передбачається відповідальність за статтями 92 – за порушення правил охорони і використання пам'яток історії та культури, 98 – за жорстоке поводження з тваринами, 173 – за дрібне хуліганство, 178 – за розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява в громадських місцях у п'яному вигляді, 181 – за азартні ігри, ворожіння в громадських місцях, ст. 181-1 – за заняття проституцією, 184 – за невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей [5].

Таким чином, на ставлення людини до оточуючих, суспільства та навколишнього середовища впливає багато складових, які мають психологічне, фізичне, правове, економічне підґрунтя тощо.

Людина як носій певного характеру, досвіду, традицій підпорядковується також і адміністративно-правовим нормам. Мораль людини та суспільства існують у рамках певних обмежень, у тому числі з боку законодавчих та нормативних актів. Зв'язок моралі людини та правовідносин є дуже актуальною темою, що потребує подальших досліджень.

Список літератури: 1. Философский энциклопедический словарь / [Е. Ф. Губинский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко]. – М. : ИНФА-М, 1998. – 576 с. 2. Про захист суспільної моралі : закон України від 20 листоп. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192. 3. Дробницький О. Г. Поняття моралі / О. Г. Дробницький. – М. : Наука, 1974. – 398 с. 4. Матузов Н. И. Теория государства и права : курс лекций / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2000. – 761 с. 5. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

Надійшла до редколегії 14.02.2011

Исследованы правовые условия, которые способствуют защите общественной морали от влияния отрицательных факторов. Раскрыты роль и функция морали в регулировании общественных отношений и их взаимодействие с административно-правовыми нормами.

Legal conditions which contribute the protection of public morality from the influence of negative factors are researched. The role and function of morality in regulation of public relations and their interaction with administrative and legal norms are disclosed.